

Fitxa per la Nules-pèdia / Museu de memòria oral

Nom/Cognom	Vicente Molés Mechó, 'el Rutllo', amb la col·laboració del seu fill, Javier Molés
Data de naixement	Setembre de 1931
Títol	<i>Vicente Molés Mechó, 'el Rutllo', artesanía dels carros i de la fusta</i>
Categories	home, infància, oficis, fusteria, carros, guerra civil, postguerra
Data i lloc de l'entrevista	Divendres 3 de juny de 2022, ca l'entrevistat
Equip entrevistador	Etnograma (Nelo Vilar, Laura Yustas)
Enllaç	https://youtu.be/YLBxp4xCdcY
Extracte	https://youtu.be/TKDkQ3LSZ4Q

Entrevistem a Vicente Molés, més conegut com 'el Rutllo', gràcies a l'avís del seu fill Javier, que ha participat de forma entusiasta en l'entrevista. Podeu trobar molta informació relacionada amb els temes que tractem amb Vicente en les entrevistes de [Vicente Cubedo](#) i [Antonio Monfort](#), que han compartit amb ell ofici i tallers. Vicente Molés va treballar durant anys fent carros al poble i és segurament el testimoni més major d'este ofici desaparegut. Una vegada desapareguts els carros, Vicente Molés va continuar treballant de fuster a la cooperativa Coisajo i finalment amb els germans Cubedo, on també va coincidir amb Antonio Monfort. Amb esta entrevista continuem arreglant la memòria de l'ebenisteria al nostre poble i d'una artesanía completament desapareguda i per la que érem reconeguts: els carros. Però Vicente té molt més que contar, des de la guerra a les picardies que havien de fer en postguerra.

Sinopsi:

Vicente Molés 'el Rutllo' ens parla de la seua experiència com a carreter i després com a fuster ebenista. En esta conversa en què participa també el seu fill, Javier Molés, es parla també de la guerra, de la postguerra, del servei militar, de l'afició del nostre entrevistat a esmorzar al bar amb els amics o del sobresou que es traïa arreglant persianes per tot el poble, entre altres molts temes.

1. Pares, infància, guerra i postguerra
2. La fabricació dels carros
3. La mili en Madrid
4. El treball de fuster

Resum / Transcripció:

1. Pares, infància, guerra i postguerra

Bueno, vosté amb els apellidos que té, vosté és de família de Nules d'arrere, no? De molt arrere.

Vicente.- [Fa un gest de negació].

Ah, no?

De les Alqueries. Mon pare era de les Alqueries. Ma mare no. Ma mare no, ma mare era de Nules.

Claro Mechó... Vosté és Molés Mechó.

Vicente.- Molés Mechó.

Molés, clar. Molés és veritat que en les Alqueries...

Javier (fill).- Sí, m'auelo de les Alqueries, de fet tinc cosins en les Alqueries.

Vicente.- A vegades faig pensament d'entonces que anaven a peu, que no tenien ni bicicleta... quan va conèixer mon pare a ma mare, ell de les Alqueries i ella de Nules.

Ja veu, mare meua, a peu avant i arrere.

Vicente.- A peu

Famílies de llauraors m'imagine.

Vicente.- Sí, sí, sí, sí, sí.

*

Vosté era xicotet quan estava ací el front. Vosté era xicotet.

Vicente.- Quan estava ací la guerra, clar que era xicotet.

Vosté recorda un poc com va ser allò?

Vicente.- De la guerra?

A on va anar, deixarien... de Nules se n'anirien imagine.

Vicente.- Claro, si estaven... n'hi havien allí en l'estació tres vagons de municions i com ho sabien això va vindre l'aviació i este poble se va quedar tot a pla.

Tot a pla. I vostés què van anar, a la mar?

Vicente.- A la mar? A vore.

Javier (fill).- A on te'n vas anar?

A on se va refugiar?

Vicente.- Pues jo me'n recorde algo de les Alqueries, que vaig pendre allí la comunió i he tingut... mosatros érem tres germans i vam pendre la comunió amb el mateix trage.

Eu, clar, clar, ja m'ho pense.

Vicente.- Me vaig ficar el trage de la comunió i com la guerra s'havia acabat i jo no tenia a ningú, ni dinés ni cap perra "ui, ixé qui és, ixé qui és, ixé qui és?" I jo li vaig dir "el Rutllo. -Ui, el Rutllo, el Rutllo... sí". Els sonava el apodo. Això no és apellido, 'el Rutllo' és apodo.

Apodo seu.

Vicente.- Sí.

Clar, Rutllos, de Nules, coneguts, sí, sí.

*

Javier (fill).- Una vegada me va contar que una vegada en guerra en un bombardeo va estar allí en el campanar que hi havia un refúgio, [?], no me'n recorde bé perquè me l'ha contat alguna vegada ixa anècdota, ... m'auelo ahí al Semenat va colgar tres soldats. Clar, el front se va quedar ahí parat, d'allí del nostre al Torrent que era tierra de nadie... a l'atre costat del Torrent ja estaven els republicans i el soldat que mataven o moria pues si no anava ningú estaria allí "x" temps abandonat pues anava la gent [?] els enterraven i això. Me pareix que me va dir que eren tres moros.

Els enviaven davant.

Vicente.- Tenia una biga per ahí baix i mon pare va fer una... perquè en el poble estava tot això i va fer una barraca allí de [risses] això i allí dins dormíem tots [risses].

Javier (fill).- M'estic enrecordant ara que ha dit això, de la guerra en té moltes, el que passa que ja no se'n recorda. Ell me contava que estaven exiliats en Burriana allí al camí d'Onda, que ell sempre anomenava un nom que ara no me'n recorde jo. Que diu que ixé xiquet va tindre moltes vivències de quan eren xiquets i se volien molt, i quan se va acabar guerra van tornar a casa i ja no l'ha vist més. Me pareix que me dia que li dien Capella. Bueno, pues diu que va aparèixer una cerda allí en la tanda morta amb cinc o sis cerdets, van els xiquets "ahí hi ha una cerda morta", bueno, una cerda morta, als deu minuts ja no quedava res ja. Era un animal que no estava fet malbé, s'havia ofegat, [?]. Plim, plim, plim i van donar avio a la cerda. Me l'ha contat moltes vegades ixa historieta.

Vicente.- Anava jo i alguns més al vagó aquell que anava carregat d'això, les baletes ixes, els trossets de baleta que se quedaven que això estava senceret, això ho plegàvem i ho dúiem a un puesto que mos compraven i mos donaven dinés.

Clar, el metal valia dinés.

Vicente.- Era metal. Sí. I tots pues buscant-les i mos desesperàvem buscant, buscant les bales.

Ai, i a explotar projectils tamé anaven xiquets a vegades. Vosté això no...?

Vicente.- No, a explotar projectils no [5 min.].

En Artana sí, a muntó gent, gent major.

Javier (fill).- Sí que hi han històries per ahí que he sentit contar, que anaven a agarrar espoletes i a més d'un xiquet li va explotar i el va matar.

Clar.

Javier (fill).- I me contava un dia tamé, estàvem allí en la marjal treballant -anys arrere-, i el veí mos demana una corda. I diem "este no mos la torna?" Mos la torna i diu "ixe és un aprofitós, en guerra anaven per les casetes a rebuscar, pues a lo millor buscaven i trobaven dos quereguilles, una panolla de panís, pa casa, pa menjar. I diu que se va trobar un saquet ell d'arròs en una caseta i diu que només ho va vore allí va dir "dixa-ho ahí que ixe és tísic. -Tísic? A casa pa sopar". Después la cua del rantxo, venien xiquets, als soldats, es ficaven a la cua. Els meus tios i ell, ell era el més xicotet. I duien un potet i els soldats els posaven un potet de ranxo. I els meus tios se tornaven a ficar i enseguida "pum" -un carxot-, "tu fora que a tu ja te n'he donat" i a ell com era més xicotet li tornaven a ficar un atre poquet de ranxo. Ixa anècdota me l'ha contat moltes vegades, ixa anècdota del ranxo.

Vicente.- És veritat, sí, sí.

Anaven molt al ranxo?

Javier (fill).- Totes les dies.

Tots els dies? Sí?

Vicente.- [Risses]. Claro. No teníem gasto en casa.

Ja veu, ja veu. Clar. (...) I quan van tornar al poble com se van trobar la casa, els havien desvalijat o estava habitable o com estava la cosa?

Vicente.- No, tot estava... estava tot mig derrumbat.

Javier (fill).- Mitja casa va caure...

Molta gent ens conta que es van emportar les portes... que els van desvalijar, vamos.

Vicente.- Malament va quedar después de guerra el poble.

*

Javier (fill).- Conta-li l'anècdota de la torreta de Faustino Valentín, que ixa no la sap ell.

Vicente.- La Torreta de Valentín?

Javier (fill).- Què vas fer tu de xiquet que m'ho has contat mil vegades?

Vicente.- Ui, no me'n recorde d'això jo.

Javier (fill).- Sí! Diu que estaven en guerra juant els xiquets. Juaven amb una fona. Agarren una taronja i tira amb lafona i va la taronja... cau i se clava damunt de la veleta de la torreta de Faustino Valentí.

Vicente.- Ah, sí, ja me'n recorde d'això.

Javier (fill).- Pues conta-ho tu.

Vicente.- No, pues això. Tamé tiràem pedres i coses i... dalt de la marquesina del mercat i tot això. El cas és que ahí ho teníem arreglat: rodàvem aixina, amollàvem i ens caïa dalt del mercat la taronja.

Javier (fill).- Pues la va colar damunt i después tots els xiquets ne van tirar més d'un milló i ja no la va clavar ningú més, tots vinga a tirar-li taronges a la torre de Faustino Valentín, allí a la veleta.

I vosté a on vivia de xicotet?

Vicente.- Vivia allí propet del mercat.

Javier (fill).- Una casa cantonera.

Vicente.- Una casa que se dia "Ca Els Àngels".

Ui, pues allò en guerra estaria tocat, no se va caure?

Vicente.- No.

Javier (fill).- Sí, sí, sí.

Vicente.- Home però no...

Javier (fill).- Sí, va caure una bomba i la meitat la va derrivar.

Vicente.- No, però no és aixina. No, la casa no la va derrivar això. La casa... és que eixia un metro més que la casa del costat i allí la veïna dia que tot s'aparaven allí a pixar perquè com eixia un metro més pac a la carretera... I mos la van fer tirar.

Javier (fill).- No. En guerra va caure una bomba i va tirar mitja casa i m'auelo mitja casa la va fer nova i l'atra mitja se va quedar vella. I ell sempre m'ha contat "ui, quan vam desescombrar mos van eixir ahí les botelles de tomata -que duïen tomata en conserva que feia m'abueta-, que estarien allí quatre o cinc anys i igual se les van menjar, estava bona. Quan se portaven mal m'aueta els castigava amb Sant Tomàs, això m'ho ha contat mil vegades.

Vicente.- Pues jo no me'n recorde ja.

Javier (fill).- Sí, tenien un Sant Tomàs de madera, que per cert això s'ha desaparegut, perquè ho van heretar... m'aueta ho va heretar de no sé què... i se veu que era un sant molt lleig, i quan se portaven mal "castigats allí amb Sant Tomàs!". Açò tamé m'ho ha contat més de mil vegades, i els castigava allí amb Sant Tomàs, amb la figureta ixa que tenieu de Sant Tomàs que era de la madera i que això ho vam estar buscant i no ha aparegut.

Ostras, què llàstima.

Javier (fill).- Què va passar amb ixa figura? No te'n recordes tu de Sant Tomàs?

Vicente.- Me ve al pensament.

Javier (fill).- I en después... ell me conta moltes historietes. Ell diu que la família tenia necessitat, entonces antes d'anar a escola, se va fer un carret amb rodetets i tots els matins era una fila de cavalls enganxats cara la faena i ell eixia amb un carret amb una paleta a arreplegar les femaes [10 min.].

A arreplegar femaes.

Vicente.- Pa l'hort, pa tirar-les a l'hort.

Javier (fill).- Se feien un femeret i después li donaven una pesseta o dos i tenia per a comprar-se boletes.

A muntó xiquets anaven a arreplegar femaes es veu.

Javier (fill).- La necessitat. I a fer brossa pa dos borregos que tenien ahí en casa.

Vicente.- Això va ser lo millor. Tenia dos borregos, ahí darrere de casa que entonces era hort i van i me pillen els guàrdies i me diuen "si vols dur els borregos ací t'has d'agarrar una canya i si s'arrimen a menjar al taronger els pegues una canyaeta. Ah, pues sí, canyes ne tinc la gana en casa". I allí quan vaig criar els borregos els vaig vendre i vaig i me compren una bicicleta, una BH.

Amigo!

Vicente.- Una BH, una BH. I va i me se l'apropia mon pare: "la bicicleta és meua! -La bicicleta és meua que tu no la necessites pa res!" I me van comprar una Orbea pa mi de segon mà. Hala, vam quedar els dos amb bicicleta.

Home, els xiquets no paraven entonces, ajudar en lo que fora, imagine a casa.

Vicente.- Sí.

Javier (fill).- El xicotet dels tres. Eren tres germans, se llevaven tres anys... u i mig entre ells. Ell era el xicotet de casa.

Vicente.- Sí. Bé, ben cuidaet estava de ma mare. Ma mare se va morir el dia que me vaig casar.

Ui, què justet. Què barbaritat.

Vicente.- El dia que em vaig casar se va morir ma mare.

Pues joveneta, no?

Vicente.- Sí.

Javier (fill).- Pues un mal roín, antes no es dien càncers. "S'ha mort d'un mal roín", pues càncer.

*

Vicente.- Lo que fea jo tamé no ho pot fer ningú. Allí al mercat, juàem allí a pilota i quan encalàvem una... la pilota dalt de la marquesina, si no pujava jo pel poste ixe dalt amunt i baixava la pilota... I tots en después provar a pujar i no pujaven ni dos pams [risses].

Ui, quina gràcia.

Vicente.- Sí, sí. Això ho he fet jo a muntó de vegades, a baixar la pilota que encalàvem allí dalt.

*

Javier (fill).- Als sifons es tiraven els xiquèlos... si venia prou corrent se tiraven i amb la corrent passaven, però si no calculaven bé...

Ostras, si s'enganyaven...

Javier (fill).- Sí, home, tampoc és un [?], però jo ho he sentit aixina de gent molt més jove que ell, de tirar-se al sifó del camí la Mar i passa-lo.

Vicente.- Això tamé ho he fet jo. Tira-me... anar-mo'n a nadar a lo que diem 'el Toll dels Castelloneros' i jo dic "mone i voreu com passe per baix del pont! -Ah, no te tires, no te tires!", me tirava i eixa per l'atre costat. De tot el camí, a l'atre costat [risses]. Si hem fet coses en esta vida i ara als 91 anys no podem fer res.

*

Vosté ha anat a escola al Lope, pot ser?

Vicente.- Al Lope no, he anat al... n'hi havia un que...

Al Cervantes.

Vicente.- Al Cervantes. Van dir "d'ací pac allà..." i jo me'n vaig anar ahí que venia més propet, [?], i va vindre un d'estos que els agrà ficar-se en lo que no els importa "eh, tu!" i allà ho tenia molt lluny d'allà, allà dalt al calvari. I em va fer anar, i al meu germà que estava allí no li va dir res. Al meu Manolo. Ai, tots no som iguals en esta vida.

I va anar a escola hasta els 14 anys m'imagino.

Vicente.- No me'n recorde. Hasta que vaig entrar a treballar.

I va entrar a treballar ja amb els carreters? A fer carros?

Vicente.- No, no, no. Els carros quan vaig vindre de la mili me van llevar als carros i van eixir les maquetes i a l'eixir les maquetes els carros no els volia ningú.

Javier (fill).- Però t'està preguntant quan vas acabar l'escola a on vas anar a treballar.

Vicente.- Ah, a treballar no. Vaig estar en casa hasta que vaig tindre edat pa anar a treballar. Anava al mercat, hi havia una tia que venia coses al mercat [15 min.]; quan acabava del mercat li ajudava a arregar les coses i me donava un xavo. Ma tia Botixera.

*

Javier (fill).- Ell sempre me dia "mosatros en guerra, t'auelo com era llauraor sembrava i sempre teníem algo que dur-mos a la boca" o "mosatros no hem patit fam perquè t'auela tenia dos cabres" o igual me conta "t'auela? T'auela en guerra feia pa i ficava de tot menos farina". Feia una rajola, que la feia una vegà a la setmana i diu "quan me feien mal les barres ja no tenia més fam".

Vicente.- Ma mare venia de lo que plantava mon pare, allí en la porta... tenia carxofes, tomates i pebreres i... va una i passa i diu senyó Carmen, me pesaria tres quilos de carxofes i ja li les pagaré que no porte dinés? I ma mare les pesa i... Bueno, no venia a pagar-li les carxofes. I teníem un gos que anava en un camió i va caure del camió i se va entrar dins de casa i aquell gos acompanyava a ma mare al puesto de les Tabides que vendia allí fiambre de tota classe, pals meus germans i això, pa fer-los el menjar pa anar al camp, i el gos com ho sabia que anava tots els dies "eh, tu, prepara lo de senyó Carmen ja, que el gos està ací". I un dia aquella de les carxofes no li les pagava i va i la veu allí en Ca les Tabides, això que dien perquè... i diu "escolta, no m'has pagat les carxofes" i li diu "jo sí que li he pagades les carxofes!" Van escomençar allí al carrer a discutir i va anar i ixa a ma mare li pega una espenta aixina i el gos que estava allí va i li se tira damunt, mossegar-li... no li va mossegar, però li va donar un susto com un dimoni. Però les carxofes no li les va pagar [risses]. Mare meua, quantes coses hem... Tantes coses que me'n recorde i hi han coses que són precises i no me'n recorde de res.

I l'estraperlo? Suppose que molt d'estraperlo, no?

Vicente.- Sí, sí.

Javier (fill).- D'això me dia que quan venia la Fiscalia el blat m'auelo l'amagava baix del fem. Estava el fem allí al corral, ficava els sacs allí baix del fem i allí no passaven. Perquè la necessitat i la fam...

Vicente.- L'alegria més gran que li donàvem a m'auelo és que després que segaven el blat caïen espigues per terra i anàvem amb una cistella cada u a plegar espigues.

A espigolar.

Vicente.- A espigolar. Això després, no sé, o batria o faria lo que... pa traure els [?].

Sí, pobres a espigolar tamé anaven.

Vicente.- Quina alegria li donàvem a m'auelo, anar amb ell a espigolar.

Javier (fill).- T'auelo plantava blat ahí al Jabalí, que era una finca que tenia ell, que era de regadiu, allí les espigues se feien de dos pams. El blat normalment té una espiga aixina, i ells feien una espiga de a pam. El blat el feien bo.

Vicente.- El dúiem a una trilladora que diem, la trilladora de Ferrà, que era de Burriana. Allí el trillàvem i en després ja féiem la farina... ho duïen al molí i allí feien la farina pa fer pa i pa fer de tot.

Però antes ja s'ho havia endut ja la Fiscalia la part que tocava? Com funcionava això? O siga, feien el blat...

Javier (fill).- No sé, una part... si tenies quatre sacs... dos a lo millor te'ls quedaves tu, no sé com... anaven amagant.

Sempre amagant.

Javier (fill).- Feien inspeccions, entraven dins de casa... entonces l'amagaven en puestos inverossímils, pues baix del fem era el puesto... que no s'esperarien que hi havia allí un sac de blat.

I després pa moldre... els molins tamé amagat.

Javier (fill).- El molí sempre igual.

Tamé fugint.

Javier (fill).- Era tot necessitat.

Clar. I l'arròs... Arròs no feien vostés?

Vicente.- Sí, tamé.

Javier (fill).- Sí, que ell me contava una anècdota. M'ha contat que agarraven un mal de l'arròs que era "el mal de la rata". El va agarrar no sé qui, un tio meu.

Ah, no sabia. Hi havia un mal de l'arròs?

Javier (fill).- Sí, sí, se dia el mal de la rata. I agarraven unes febres i tal i se tiraven... i me contaven de un tio, és que no sé si era mon tio Manolo o mon tio Pascual **[20 min.]**, que eren en els majors. Va agarrar el mal de la rata i delirava de la calentura i dia "a Sant Tomàs no, a Sant Tomàs no!", com a vegades els castigaven amb Sant Tomàs, pues se veu que ensomniava ell amb Sant Tomàs. Segons conta ell. Ell no ho va agarrar. No sé si va ser mon tio Manolo o mon tio Pascual. Que era un mal, no sé quin mal era això.

Vicente.- Jo com era el més xicotet no anava.

Javier (fill).- No existix ja ixé mal, seria una enfermetat, que això ho agarraven d'entrar a l'aigua a l'arròs.

A lo millor la malària o algo aixina, no?

Javier (fill).- Pues no ho sé, no sé quin mal era. Era... unes calentures. No se moria casi ningú, però ell me dia "t'auelo quan se n'anaven a l'arròs aigua no n'agarraven, bevien...". Ahí no hi havia res contaminat.

Vicente.- No se tiraven herbicides ni res i l'aigua era bona.

Javier (fill).- Era aigua bona, agarraven lo que fora i dels naixements de les marjals d'on eixia l'aigua bevien.

L'herbicida això ho ha fet tot pols, però entonces no hi havia veneno en cap puesto.

Javier (fill).- Sí. En el mercat venien rates i venien granotes i venien de tot. Açò hui en dia seria inverosímil.

Clar, clar. Sí, sí, sí, sí.

*

2. La fabricació dels carros

Mos contaven que per als carros feien falta dos persones.

Vicente.- Sí.

Mos pot explicar açò una miqueta?

Vicente.- Home...

Pa fer les rodes m'imagina i tot això.

Vicente.- Pa fer les rodes no. Pa ficar els aros en la roda se tenia que calfar i entonces era precis dos, i ficar el aro en la roda, en después entre dos s'agarrava la roda i hi havia allí un puesto d'aigua i pa ficar una varilla en un forat que hi havia allí i allí la rodàvem i quan se gelava se quedava el aro apegat i això se tenia que medir una rodeta que ixa rodeta la tinc jo allà baix en la marjal.

La conserva!

Vicente.- [Risses] La conserve. Rodaves i tenia que tindre el aro tres dents menos que la roda, pa que apretara. La rodeta tenia tres dents menos. Ficaves i la ficaves allí en un puesto en aigua amb una varilla, rodaves, se secava i estava la roda feta, pa fer después el carro.

Claro, ahí igual feien de ferrer que feien de fuster.

Vicente.- Sí, sí, sí.

I vosté feia de tot?

Vicente.- De tot, de tot!

*

Javier (fill).- Pues no res. Treballant amb la fragua perquè la soldadura se feia tota amb fragua, no es podia fer amb sopletes, era a base de colp de martell. I pegant li va entrar un tros d'acer i li va entrar per lo blanc.

Seguritat zero, seguritat res.

Javier (fill).- I el van operar tres vegades en València Meneso, el abuelo, i en aquell entones m'auelo pues... com era un llaurador que... els llauradors la veritat és que el menjar valia molts diners perquè no hi havia, si venia una sembra i t'anava bé multiplicades... bueno, ho van pagar i se'n van anar a Barcelona i allí li ho van traure els metges de Barcelona d'aquell entones.

*

Vicente.- Férem hasta cadenes ahí en la fragua.

Cadenes, eh?

Vicente.- Cadenes. Fèiem trossets, ho doblàvem i allí en acabant quan estava... pam, pegàvem un colpet quan estava ja encés fort i se quedava. I fèiem cadenes pals sotos dels carros... feien falta cadenes. Tot manual.

Tot manual, eh?, tot artesanía.

Javier (fill).- Això tot se perd. [Antonio Monfort](#) que és un poc més jove que ell pues t'ho contarà amb més detalls, però ell anys arrere, t'estic parlant de fa vint anys, pues m'ho contava amb molt de detall. Els cubos els duïen al torner de no sé a on que els feia, segons pal tipo de carro que era hi havien vàries mides de roda i de cubo. Perquè si era per a un animal gran pues feien una mida, si era pa un animal més mitjanet... segons el tipo d'animal feien el carro.

Sí? Entones els carros no eren iguals, feien mides.

Vicente.- Claro, segons la classe de cavall que tenien era el carro.

Javier (fill).- Els cubos els duïen al torner, això ho feia un torner i en després lo atre ho feien tot ells. Cada tres ràdios ficaven una mitja lluna hasta arribar a no sé el número de ràdios que tenien perquè això tamé m'ho ha contat ell, el número exacte tamé m'ho dia, però ara mateix no t'ho sé dir perquè no me'n recorde. Lo de calfar el aro tal i qual, ho feien entre dos, ficaven al roig viu, ho ficaven, després ho gelaven i se quedava l'aro acoplat. Lo de les dents hui és el primer dia que m'ho ha contat **[25 min.]**, lo de que tenia que tindre tres dents menos, són cosas que queden en la memòria i se'n recorda.

I corretgers n'hi havien en Nules?

Vicente.- Sí.

Sí? Perquè no hem sabut... no mos han dit res d'açò.

Vicente.- Pues corretgers tamé n'hi havien.

Ja m'ho pense.

Vicente.- Que feien corretges pals cavalls.

Javier (fill).- Ahí en la plaça de l'Assumpció que ell... com que era amic d'ell, era un poc més major que ell.

Vicente.- Sí, com li dien a aquell? Cabanell?

Javier (fill).- Cabanell? Ai, no sé si era Cabanell.

Vicente.- Com li dien a aquell? Sí, perquè vaig anar un dia a vore'l i diu "a on vas a vore'l si ixe ja s'ha mort?", me van dir allí.

Javier (fill).- Sí, ahí darrere, on teníem mosatros el Coisajo primer, ahí tenia un talleret. Cabanell és que no me sona. Ixe home feia coses de corretgeria, però ja més sintètic, de pell i atres pues tenien les aparellades... tots els aparatos pals animals, i ixe home jo quan vam comprar el motor de polvoritzar, el va comprar ell, vam comprar les corretges, ja no de pell, sintètiques, encà mos les va fer ixe home. Que té que ser de les últimes. Ell va anar perquè el coneixia i les va dur.

Bueno, era precís perquè ací hi havia molt de moviment de carros i demés i hi havien vòrios tallers tamé, no?, de carreters.

Vicente.- De carreters eren tres.

Tres tallers de carros? Amigo. Ostras.

Vicente.- Sí. U allà davant del Convent que diem, un atre... Amadeo, Amadeo Martí.

Javier (fill).- Amadeo Martí no. És Amadeo, però Amadeo Martí no.

Vicente.- La carretera de Vilavella?

Javier (fill).- Sí.

*

Bueno, tamé mos han dit que els millors carros que se feien en la contornà els feien en Nules.

Vicente.- Sí [risses].

En la Vall ne feien uns que arribaven de la Vall ací i ja feien ruido, ja estava tot...

Vicente.- Bons carros fèiem, bons carros. I arreglo al cavall que fora. Te l'ensenyaven antes i feies el carro que li anara bé a l'haca ixa.

*

3. La mili en Madrid

Javier (fill).- I què va passar quan te'n vas anar a la mili, el dia que te n'anaves a la mili?

Vicente.- Ah, sí, això sí que me'n recorde. Quan me n'anava a la mili pues me va agarrar un atac i quan vaig estar bé...

Javier (fill).- Va estar sis mesos convalescent.

Vicente.- Me'n vaig anar a Madrid, que vaig fer la mili en Madrid, i aplegue allí i tot me dien "pues ahí agarres un taxis de l'estació i que te duga al Centro de Transmissions", pues agarre un taxis, "¿me lleva usted al Centro de Transmisiones?", dice "¿y eso en qué calle está? -Uy, pues aquí en Madrid", no sabien. Vaig recórrer sis taxis i els sis taxis me van dir lo mateix.

No ho sabia ningú.

Vicente.- No ho sabia ningú. Jo amb la maleta pac a dins de Madrid, preguntant a persones que me trobe de cara: "¿Tú sabes dónde está el...? -¡Jo que sé dónde está!". Però sempre hi han persones bones al món. Una xica molt templà, templadíssima, me passa... "¿oiga, por favor, usted sabe dónde está el Centro de Transmisiones? -Uy, vámonos que yo le acompañaré hasta la puerta". I me va acompanyar. Davant de la Puerta del Sol, allí estava. I vaig aplegar allí "¿y usted porqué no ha venido antes? -Porque el día que tenía que venir me operaron del apéndice". Me dice, "a ver, bájese los pantalones". Sí, perquè estava la ferida ací. "Ah, pues ya se puede ir, ahora vendrá un camión y lo llevará a..." -¿com se dia allò de Madrid...?

Prado del Rey nos decía.

Vicente.- No seria Prado del Rey?

Javier (fill).- Sí, Prado del Rey estaves.

Vicente.- I allí vaig fer la mili. Guanyant dinés [risses].

Guanyant dinés?

Javier (fill).- El carteriste.

Vicente.- Sí. Ahí hi havia u que... pa parlar per telèfon entonces se pagava, i l'atre companyero que estava ahí era de Madrid, i jo li feia el servici i lo que guanyava ell mos lo partíem [risses]. Vaig vindre amb dinerets, que jo dinerets propis no havia tingut mai [risses] [30 min.].

Javier (fill).- Ell me contava que on estava fent la mili hi havia uno que era carteriste i quan arribà a Madrid, ell tenia els dits molt fins, molt d'això, i quan a un partit de fútbol venia un equipo vasco deia que ixos duien molts dinés a la cartera. I ell diu que va fer la mili amb Jesús Gil.

*

Bueno i lo de ser torero com va estar això?

Vicente.- Què?

L'afició a ser torero...

Vicente.- Pues que jo volia ser torero [risses]. I me van dir que allí en la plaza de la Ventas donaven classes pa torero i me'n vaig anar allí.

Javier (fill).- En la mili.

Vicente.- I aquell senyor que estava allí me va traure allí un bouet, li vaig pegar dos o tres passes i bé. I diu "¿usted de dónde es? -Yo soy de un pueblo que se llama Nules en la provincia de Castellón. -Pues usted se puede ir que usted no sirve pa torero" [risses].

Javier (fill).- Li va dir "mucho valor y poco arte".

Vicente.- No sirve pa torero. Pues ja està bé [risses].

Bueno, qui sap, a lo millor és millor aixina, que torero tamé piquen...

Vicente.- Tenia molta afició jo als bous.

Què bé, què bé.

Vicente.- Quan feien bous que anaven per la vila jo era u dels que els seguia. Un dia mos seguia un bou i va u i cau en terra. Cau en terra i li dic "no te meneges, no te meneges. -Però... - No te meneges! No te meneges!" i m'arrime jo a una porta i va passar el bou i no mos va dir res. A on està el rellonger ara, allí va caure aquell. A on tinc jo el rellontger, perquè el meu fill sap el rellonger a on està. Pues bé, tot bé.

*

4. El treball de fuster

Bueno, en tornar de la mili ja s'havia acabat la faena? Però els carros s'havien acabat ja.

Vicente.- Sí, sí, no te dic jo que van eixir les maquinetes d'anar al camp, que mosatros la teníem allí en la cotxera i tampoc la gastem, perquè ha eixit açò de l'herbicida...

Ho acaba tot, sí.

Vicente.- Amb l'herbicida tampoc se treballen els tarongers i ahí està la maquineta nova, en la cotxera.

Javier (fill).- Va vindre de la mili i al no haver faena de carreter se va ficar a treballar de fuster amb Emilio Penelo en Coisajo.

Penelo, clar.

Javier (fill).- Emilio Penelo el pare, que era gallego, que va vindre ací... ixe home va vindre ací en la guerra civil i ja se va quedar, va conéixer a la seua dona i se va quedar ací i ell treballava que sempre el va considerar a ixe home un hèroe.

Ah, sí.

Javier (fill).- A Emilio Penelo? Ell sempre un hèroe. Sempre l'ha tingut com una persona de referència per a seguit tot lo d'ell.

Vicente.- Una bona persona. Encà que tamé han hagut que han parlat mal d'ell perquè en fi, com no tenia dona pues se va entendre amb una i com ací en este poble han sigut tan beatets tots el van criticar, que s'entenia amb una ahí...

Javier (fill).- I en fin, això. Van tindre que tancar, vendre-ho tot, vendre tot lo que era la màquina que tenien, tal i qual, i ell se va col·locar amb els Cubedos i va estar allí treballant deu o dotze anys hasta el dia de jubilar-se, que va fer deu hores. Perquè ell feia deu hores. De fuster, eh, que no estàs... una faena dreta, molt dinàmica... Per cert que va posar totes les persianes del poble. En un quint pis es ficava a arreglar una persiana amb una escala i si tenia que voltar... jo a última hora ja no el dixava anar. És que tens que parar en algun moment. 70 anys i encà pujant-se a la figuera collint figues i tal com si fora un xiquet [risses].

Vicente.- A on treballava me ficaven els dinés dins d'un sobre i jo li'l donava a la meua dona. Ella mirava... "val, està tot bé", però jo els dinés que guanyava arreglant persianes per ahí... en la meua habitació tinc una Mare de Deueta i ahí hi ha una repiseta i allí me'ls amagava els dinés. I ve un moment que un dia la meua cunyà, germana de la meua dona se puja damunt del llit pa limpijar la repiseta ixa de la Mare de Déu i escomencen a caure bitllets i tapa tot el llit amb bitllets [risses]. "Rosa! Rosa! Un milacre, un milacre, un milacre! Rosa, un milacre! - Sempre estàs pensant en romanços! -Vine!". La meua dona que veu allí tot de bitllets "uih! uih!" [risses] [35 min.].

La sisa.

Vicente.- M'ho van arreplegar però no me van dir res. Quan vaig anar jo a vore dic "en esta casa n'hi han lladres? -Lladres? -Els dinés són meus!" [risses]. Quantes coses hem vist i hem passat, però mal no n'hem fet a ningú, això sí que podem dir-ho: mal a ningú.

Bueno, l'equipo de fusters de Cubedo... a ell li caïa la bava parlant de vostés.

Vicente.- Eu!

Gent molt bona, molt competent, molt sèria...

Vicente.- Ja t'ho he dit antes, el primer que arribava allí era jo, tots los dies, ja estava jo esperant-los. I els atres quatre que n'hi havien uns darrere d'atre se n'anaven a pixar al wàter, se veu que en casa no tenien wàter [risses]. Això què vol dir, això? I això pues fa molt, els amos ho miren molt.

Javier (fill).- I el que era companyero d'ell [?] era Pepe Pla el capellà.

Mare meua.

Javier (fill).- En 40 i pico d'anys li va agarrar la vocació i se'n va anar al seminari. Que mon pare sempre ha dit que anava molt aixina molt parat, molt d'això, però era molt perfeccioniste. Màquines de tallar la fusta si t'enganyes... si serres de llarg encà pots rectificar-ho, però si serres de curt ja pa tirar-ho, i era molt perfecte. Pepe Pla era un home que pareixia que no tinguera sang, però les mans quan se ficava a serrar no s'enganyava mai, no s'enganyava mai.

*

Bueno, fusters, ha hagut grandíssims fusters ací. Gent molt molt bona. Cubedo va estar explicant-mos un poquet... els fusters més antics i les portes que feien i tot allò.

Vicente.- Sí. Allí me vaig criar jo, amb els Cubedos.

Javier (fill).- Te vas criar... allí vas acabar els últims deu o dotze anys que vas treballar.

Vicente.- Antes estava en un atre puesto, vaig anar...

Javier (fill).- Primer en Coisajo, vas estar ahí tota la vida.

*

Javier (fill).- Ell com a anècdota que me conta aixina de fusteria, és el passamà del bar de la Caixa Rural.

Vicente.- Ah, sí, va ser gran ixè. A la Caixa Rural d'ací no heu entrat mai?

Sí, home, clar, ja ho crec.

Vicente.- I els que estan ahí de jefes volien que l'escomençament de la... que tinguera l'escut de la Caixa. I va aquell, u que li dien Traver, de Villareal pues doneu un escut, "ui", ningú sabia a on hi havia un escut de la Caixa. I va un de tants i diu "l'escut de la Caixa està ahí dalt".

Javier (fill).- A la vidriera, al tetxo.

Vicente.- Al texto. Al tetxo estava dibuixat. I ixe Traver se va traure un paperet com la mà i va pegar tres cabotades amunt i se va dibuixar allí lo que fora. Si algun dia entreu allí a la Caixa voreu.

Javier (fill).- Al saló de dalt, el passamà de l'escala.

Vicente.- El passamà de l'escala el vaig ficar jo.

Javier (fill).- És un escut que està dalt, però està fet per un ebaniste, està fet tot a mà.

Vicente.- El passamà de l'escala el faig ficar jo, però el remat ixe el va fer i el va ficar, el va fer ixe Traver, el va col·locar allí i està una maravilla. Una maravilla maravilla. I el passamà igual. El passamà el vaig fer jo i tal, en casa Cubedo i tamé està asseat.

*

I treballar moltes hores, no? Deu hores al dia. Però en dissabte treballaven tamé?

Vicente.- No.

Javier (fill).- Dissabte pa casa.

Dissabte pa casa.

Javier (fill).- Però ell dona't compte que quan acabava de fuster se n'anava a arreglar persianes per ahí. O a fer remendets: esta porta que roça; ai, que se m'ha trencat no sé què. Al cap del dia era una provessó de dones.

Vicente.- Ja vos he contat lo dels remendos que feia de les persianes a on m'ho amagava [risses]. A on m'ho amagava. I va anar la meua cunyà i va omplir el llit ple [risses] de dinés.

Home, la sisa...

Javier (fill).- No, això era pa ell, això era después d'acabar. Ell el jornal era pa casa, el sueldo era pa casa i les persianes... Ací venien moltes dones: "¿usted es la mujer del carpintero?", perquè mon pare era "el carpintero". "A ver si puede venir a casa que se me ha roto un no sé qué", i anava mon pare i feia un arreglet. Ell tota la vida la faena d'ofici l'ha fet ser trastero. T'explique: perquè ell veia una peça... "això canvia-ho i fica-ho nou", ell s'ho enduia a casa i d'ahí reciclava. Ell ha reciclat tota la vida **[40 min.]**.

Vicente.- Però el cas més gran que vaig tindre va ser que vaig entrar a una casa a arreglar una persiana i allí damunt d'un tablero que hi havia aixina n'hi havia una caixa de cartó i mire dins i estava plena de bitllets, joies i allí n'hi havia de tot. "I esta dona... ací si conforme he vingut jo haguera vingut un atre açò s'ho haguera endut tot". Quan baixe... "bueno, Maruja, paga'm que ja t'ho he arreglat, però saps què me va passar una vegà? Que vaig anar a una casa a arreglar una persiana i allí damunt me va eixir una caixa plena de joies i diners. -Ai! Ai! Ai!" [risses], vinga el xillit. Dic "tranquil·la que jo no he agarrat res, però ahí no ho dixes més en la vida que conforme he vingut jo haguera vingut un atre a lo millor t'hagueren dixat sense res. - Pues tens tota la raó. -La casa tan gran que tens i tantes habitacions, fica-ho això en una habitació". Vull dir que mos han passat moltes coses.

Ja ho veu, una vida llarga. Entonces vostés a banda de treballar en la fusteria eixien també a fer els muntatges i a fer de tot.

Vicente.- Sí, això, a arreglar alguna persiana perquè això era pa mi.

O a ficar... a banda vull dir a ficar una porta... eixien vostés tamé...

Vicente.- Sí.

A muntar armaris...

Vicente.- Sí, però això era cosa del taller. Particularment no. El taller.

Javier (fill).- Ell de quan en quan feia remendets "s'ha trencat una porta que roça...", remendos, remendos.